

Jan Kozłowski
(Końskie)

Ocena działalności naczelników powiatów Królestwa Polskiego sporządzona przez gubernatorów w 1884 roku

Evaluation of the activity of the heads of the uyezd of the Kingdom of Poland prepared by the governors in 1884

Keywords: Russian Empire, Kingdom of Poland, XIX century, Iosif Hurko, head of the poviat, officials

Annotation: The article concerns the heads of the poviat administration in the Kingdom of Poland, who played roles analogous in the poviat to the governor in the province – they were representatives of power and managers of the administration complex. The author found in the archive and reports characteristics of the heads of poviat prepared by the governors in 1884. These characteristics were written at the request of the Governor-General of Warsaw by Iosif Hurko. In the letter from 1884, he ordered the heads of the governorates make a detailed assessment of the work of each of the poviat heads subordinated to them, not only in the sphere professional activity, but also their personal and family live. The article contains a list of officials who have been assessed.

Оценки деятельности начальников уездов Царства Польского, подготовленные губернаторами в 1884 году

Ключевые слова: Российская империя, Королевство Польское, XIX век, Иосиф Гурко, начальник уезда, чиновничество

Аннотация: Статья посвящена руководителям уездной администрации в Королевстве Польском 2 пол. XIX века, которые играли роль, адекватную для губернатора в губернии - были представителями власти и руководителями объединенной администрации. Автор нашел в архиве и анализирует характеристики начальников уездов, подготовленные губернаторами в 1884 году. Эти характеристики были написаны по приказу Варшавского генерал-губернатора Иосифа Гурко. В письме с 1884 года он приказал руководителям губерний провести детальную оценку работы каждого из подчиненных им начальников уездов, не только в сфере профессиональной деятельности, но и в личной и семейной жизни. Статья сопровождается списком должностных лиц, которых подвергнуто оценке.

Po zdławieniu powstania styczniowego w 1864 roku władze carskie podjęły szereg prawnych decyzji zmierzających do silniejszego zespolenia Królestwa Polskiego z Imperium Rosyjskim. Jedną z nich było wdrożenie w nim ukazem z dnia 31 grudnia 1866 roku reformy administracyjnej, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1867 roku. Zgodnie z jego postanowieniami w Królestwie utworzono 10 guberni i 95 powiatów. Szczególną rolę w tym nowym systemie administracyjnym odgrywał powiat. Zarządzał nim jednoosobowo naczelnik. Jego podstawowym zadaniem była permanentna kontrola i nadzorowanie działalności gmin, realizowanie zadań należących do zakresu jego własnych kompetencji oraz kierowanie pracami kolegialnego organu jakim był zarząd powiatu. Z tej przyczyny zwracano dużą uwagę na powierzenie tego stanowiska osobie, która byłaby w stanie właściwie i zgodnie z intencjami rządu carskiego wykonywać wyżej wymienione zadania. Kierownictwo każdej guberni stale z tego powodu obserwowało działalność naczelników powiatów bacznie przyglądając się ich poczynaniom nie tylko w sferze realizacji spraw administracyjnych, ale także jak rozwiązywali problemy społeczne, religijne i kulturalne, niejednokrotnie korygując ich decyzje jeżeli nie były one zgodne z wytycznymi poszczególnych ministerstw rosyjskiego imperium.¹

Wiele interesujących informacji i spostrzeżeń przynoszą sporządzone przez gubernatorów w 1884 roku oceny działalności kierowników tych jednostek administracyjnych. Zostały one przez nich napisane na polecenie generała – gubernatora warszawskiego Iosifa Hurki.² W piśmie z 1884 roku nakazał szefom guberni dokonać szczegółowej oceny pracy każdego z podporządkowanych im naczelników powiatów nie tylko w sferze działalności zawodowej, ale również ich życia osobistego i rodzinnego. Jak przyznawali gubernatorzy zostały one przez nich sporządzone przede wszystkim na podstawie rezultatów kontroli pracy gmin i powiatów oraz spostrzeżeń i uwag jakie z nich wyciągnięto. Podczas dokonywania ocen wzięto również pod uwagę treść rozmów z nimi przez nich przeprowadzonych podczas różnego rodzaju spotkań i wizyt w trakcie których udzielali wyjaśnień i przekazywali swoje uwagi i spostrzeżenia dotyczące zarówno spraw zawodowych jak i osobistych. Uwzględniono w nich także donosy i skargi kierowane pod adresem szefów powiatów oraz informacji dotyczące ich działalności przesłane przez pracowników innych służb i instytucji³.

W opinii gubernatorów wszyscy naczelnicy powiatów wykazywali się rosyjskim patriotyzmem i starali się jak najlepiej wykonywać powierzone im zadania zgod-

¹ Patrz szerzej: G. Smyk, *Administracja publiczna Królestwa Polskiego w latach 1864 – 1915*, Lublin 2011; A. Górak, *Organizacja i kancelaria zarządów powiatowych w Królestwie Polskim (1867–1918)*, [w:] *Urzędy władzy, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu etnicznym i kulturowym do roku 1914*, *Okuninka 10-12 września 2007*, red. H. Gmiterek, J. Łosowski, Lublin 2010, s. 323-388. Bibliografia przedmiotu patrz: J. Kozłowski, *Naczelnicy powiatów w guberni kieleckiej w latach 1867-1914*, „*Wschodni Rocznik Humanistyczny*” t. V (2008), s. 165-188.

² S. Wiech, *Warszawscy generał-gubernatorzy w systemie zarządzania Królestwem Polskim*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. I, red. A. Górak, I. Łuć, D. Magier, Lublin – Siedlce 2008, s. 283-315

³ Государственный архив Российской Федерации, Москва (dalej: ГАРФ), фонд 215, опись 1, дело 2026, л. 7- 168. Najwcześnieję ocenę działalności naczelników powiatów przekazał Hurce pismem z dnia 13 maja 1884 roku gubernator łomżyński a gubernator piotrkowski pismem z dnia 10 stycznia 1885 roku dostarczył ją jako ostatni.

nie z wytycznymi i sugestiami władz carskich. W realizacji tego zadania ich zdaniem największą gorliwością spośród wszystkich 95 szefów powiatów wykazało się sześciu i oni też odnieśli największe sukcesy w tej dziedzinie. I tak najbardziej konsekwentni we wdrażaniu rosyjskich zasad administracyjnych w Królestwie byli Karamziński, von Bock i Paul. Gubernator siedlecki chwalił A.K.Paula, że nie dopuścił do bezprawnego powiększenia powierzchni kościoła rzymskokatolickiego w trakcie jego remontu a suwalski von Bocka za twardą obronę interesów państwa rosyjskiego w zakresie przestrzegania rosyjskiego prawa. Doceniono także działalność Tomilina za konsekwentne prowadzenie rusyfikacji administracji i szkolnictwa a Żurakowskiego za propagowanie w powiecie rosyjskich obyczajów, mody i kultury. Słowa uznania gubernator lubelski kierował natomiast pod adresem Jemcowa i Wielikopolskiego za wsparcie jakiego udzielali cerkwi prawosławnej i dodatkowo Wielikopolskiemu za osiągnięcia w procesie jednoczenia unitów z prawosławiem. Podkreślano również pozytywną działalność Karmazińskiego w sferze obrony interesów klasy chłopskiej.⁴

Gubernatorzy zwracali jednak także uwagę na niekorzystne zjawiska które w znacznym stopniu utrudniały prawidłową realizację zadań i polityki rządu rosyjskiego w *Priviślińskim Kraju*. Informowali, że znaczna ilość naczelników powiatów bo aż 15 (Goliachowski, Suchanow, Butkiewicz, Pieczienko, Jakowlew, Kowalewski, Nowicki, Pieńkosławski, Kostecki, Czapłygin, Andriejew, Kotow, Lichaczewski, Kruzensztern, Łbudziński) miało za małżonki Polki i to wyznania rzymskokatolickiego, 1 (Bukar) prawosławnego a 4 (Drizen, von Derfelden, von Kleist, Trockij) luteranckiego. Podkreślali, że co prawda w zdecydowanej większości nie miały one w ogóle bądź też znacznego wpływu na sposób realizowania przez nich zadań a nawet w dwóch przypadkach jak napisano „inteligentne” małżonki wspierały swoich mężów w ich prawidłowym wykonywaniu to jednak tym niemniej w 4 przypadkach to negatywne zjawisko miało miejsce⁵. Żony i dzieci Żurakowskiego, Kowalewskiego, Kosteckiego a także żona Butkiewicza posługiwały się zarówno w domu jak i poza nim wyłącznie językiem polskim, chociaż znały język rosyjski. W opinii kierowników guberni wszyscy wyżej wymienieni szefowie powiatów nie mieli wpływu na ich decyzje w tej sprawie i w wielu sytuacjach porozumiewało się z nimi używając polskiego języka. Naczelnik guberni kaliskiej informował generał-gubernatora Hurkę, że zwrócił uwagę Butkiewiczowi na to niekorzystne zjawisko⁶. Gubernatorzy zawiadamiali go również, iż spośród wszystkich 95 naczelników powiatów 3 (Butkiewicz, Łbudziński, Pieńkosławski) legitymowało się polskim pochodzeniem, ale wykonywali swoje obowiązki sumiennie i zgodnie z intencjami carskich władz.

⁴ Tamże, k. 17, 24, 96-97, 82, 117-119. Gubernator informował, że Żurakowski nakazał wszystkim właścicielom sklepów wszystkie różnego rodzaju informacje w nich umieszczone przekazać tylko w języku rosyjskim.

⁵ Tamże, k. 19, 94-85, 102, Za inteligentne gubernator siedlecki uważał małżonki Lichaczewskiego i Kotowa, które starały się im pomóc w karierze zawodowej. Żona pierwszego w tym celu przeszła z wyznania rzymsko-katolickiego na prawosławie a druga wspierała działania męża w przyłączeniu cerkwi greko-unickiej do prawosławnej i z tego powodu była zniechęcona przez społeczeństwo polskie powiatu węgrowskiego.

⁶ Tamże, k. 21, 59, 79-80.

Kilku zwróciło ponadto uwagę na inne niekorzystne zjawisko rzutujące na prawidłową działalność zwierzchników powiatów. Niektórzy spośród nich służyli wiele lat w tym samym powiecie i zaprzyjaźniło się z polskimi rodzinami zwłaszcza wywodzącymi się z tak zwanych „klas posiadających”. Niejednokrotnie pomagali im zrealizować ich interesy i prośby. Nie zawsze jednak w sposób zgodny i właściwy z polityką i sugestiami władz w zakresie tych załatwianych sprawach. Do grona tych naczelników zaliczono: Liszewa, Łojkę, Oriela, Kaszerininowa i Kowalewskiego. Gubernator łomżyński z tego powodu postulował jak najszybciej przenieść Liszewa na takie samo stanowisko do innej guberni⁷.

Szefowie guberni wskazywali również na duży wpływ posiadanego przez naczelników powiatów wykształcenia, zwłaszcza prawniczego na właściwe wykonywanie przez nich zadań. Tylko 4 (von den Brinken, Litke, Baggowut, Makiedońskij) osoby legitymowały się wyższym wykształceniem prawniczym i wszystkie były zatrudnione w warszawskiej guberni. W ocenie zwierzchnika tej guberni barona Nikołaja Medema dobra znajomość przez nich przepisów prawnych powodowała, że byli najlepszymi kierownikami powiatów tej jednostki administracyjnej. Tylko w jednym przypadku absolwent szkoły wojskowo – prawniczej szef powiatu władysławowskiego Kwarnberg słabo sprawdzał się na tym stanowisku. Jak informował gubernator przyczyną tego stanu była nikła znajomość prawa obowiązującego w Królestwie przez Kwarnberga a także brak doświadczenia zawodowego, gdyż do dnia naznaczenia na tą posadę pracował jedynie w wojskowej sądowej prokuraturze. Z tej przyczyny jak pisał szef guberni jego działalność zawodowa koncentrowała się przede wszystkim na znanych jemu sprawach śledczych a pozostałe sprawiały różnego rodzaju trudności w realizacji⁸. Gubernatorzy szczerze również podkreślali, że znaczna ilość naczelników powiatów posiadała jedynie tak zwane wykształcenie domowe albo kształciła się w seminariach duchownych i z tego powodu w wielu przypadkach wykonywali swoje obowiązki naruszając obowiązującą regulacją prawną oraz załatwiali sprawy niezgodnie z wytycznymi poszczególnych ministerstw. Do takiej grupy urzędników zaliczyli: Mujewa, Sadowskiego, Bułgucziewa, Kowalewskiego, Kosteckiego, Oriela i Malewanowa.

Zdaniem gubernatorów liczne błędy jakie popełniali w pracy były ponadto spowodowane małym doświadczeniem administracyjnym. Znaczna ilość naczelników powiatów przed ich mianowaniem na tą posadę służyła bowiem przede wszystkim jedynie w armii rosyjskiej i tylko nieliczni byli wcześniej zatrudnieni w instytucjach administracji cywilnej. Kilku z nich szybko (między innymi: von Kleist, Funk) ale jednak większość w dłuższym okresie czasu zdołała zrozumieć zasady funkcjonowania cywilnego systemu administracyjnego i prawidłowo realizować w praktyce obowiązujące zasady oraz sposoby rozpatrywania i załatwiania spraw. Gubernatorzy podkreślali, że większość z nowo mianowanych kierowników powiatów z roku na rok coraz lepiej sprawdza się na zajmowanej posadzie. Informowali jednak także, że niektórzy spośród nich zdając sobie sprawę, iż nie posiadają dostatecznego doświadczenia ad-

⁷ Tamże, k. 46-47, 49, 79-81, 168-169.

⁸ Tamże, k. 26-27, 128-129, 131-132.

ministracyjnego, jak pisali „całkowicie zdało się” na swoich zastępców lub też innych podporządkowanych im urzędników, którzy wykonywali za nich ich zadania. Duży wpływ na sposób i metody zarządzania powiatem „czynownicy” mieli zwłaszcza na Uszakowa, Suchanowa i Bułguczijewa⁹.

Gubernatorzy zaznaczali ponadto, że kilka osób spośród wszystkich zajmujących posadę naczelnika powiatu, pomimo długiego stażu pracy na tym stanowisku nie zdołało jednak zrozumieć istoty działania administracji cywilnej i opanować zasad i sposobów właściwego załatwiania spraw. Nie przyswoili sobie w pożądanym stopniu zasad funkcjonowania administracji Mujew, von Bock, Karmaziński, Żurakowski, Bułguczijew, Oriel i Kosteckij. Gubernator kielecki informował Hurkę, że w działalności administracyjnej Oriela przepisy prawa bardzo rzadko stanowiły podstawę podejmowanych decyzji a Kosteckij sam rozpatrywał wszystkie sprawy nawet mało istotne z punktu widzenia ich ważności. Załatwiając je stosował ponadto takie metody i sposoby, żeby interesant odniósł wrażenie, iż pozytywna decyzja zależy tylko wyłącznie od niego. Wielokrotnie także w sposób arbitralny sprawy rozstrzygał Trzeciak. Z kolei Żurakowski uważał, że naczelnik powiatu jest jedynym jego gospodarzem¹⁰.

Zwierzchnicy guberni sygnalizowali również nienajlepszą współpracę kilku kierowników powiatów z zatrudnionymi w powiatowych urzędach urzędnikami oraz z kierownictwami innych służb i instytucji. Nie układała się ona właściwie „czynownikom „z następującymi naczelnikami: Mujewem, von Bockiem, Kosteckim. W wielu przypadkach w niewłaściwy sposób do swoich podwładnych odnosili się zwłaszcza von Derfelden i Wielkopolskij. Wymagającym i srogim w stosunku do nich był i Lustich. Gubernator siedlecki jako ciekawostkę przekazał informację, że na skutek „nieumiejętności współdziałania” z podwładnymi szefa powiatu sokołowskiego Andriejewa w okresie 2 lat zostały zmienione 4 osoby zajmujące stanowisku jego pomocnika do spraw policyjno-wojskowych i trudno było znaleźć kandydata na tą posadę¹¹.

W sporządzonych ocenach dotyczących naczelników powiatów rzadko wprost a częściej między wierszami sugerowali także, że niejednokrotnie przyczyną dużej ilości popełnianych przez kilku z nich błędów i uchybień w działalności merytorycznej była niewłaściwa polityka kadrowa. Nominowano bowiem w znacznej ilości na te posady osoby nieposiadające odpowiednich kwalifikacji i predyspozycji. Kilka osób uzyskało stanowisko naczelnika powiatu tylko z tej przyczyny, że wywodziło się z rodów, których członkowie od wielu lat zajmowali wyższe „posty” państwowe bądź też było z nimi skoligaconych. Innym natomiast je powierzono, gdyż przyjaźnili się z takimi rodzinami lub byli ich dobrymi znajomymi. I tak Liszew był żonaty z siostrą gubernatora łomżyńskiego Mienkina a Durnowo pojął za małżonkę córkę brata gubernatora siedleckiego Moskwina co w znacznym stopniu umożliwiło im uzyskać posady zwierzchnika powiatu. Szef guberni siedleckiej Moskwina szczerze informował natomiast generał-gubernatora warszawskiego, że na te posady polecał i rekomendował Gubanijewa i Andriejewa, ponieważ znał ich dobrze z miejsca poprzedniej wspólnej pracy. Podob-

⁹ Tamże, k. 48- 49,

¹⁰ Tamże, k. 15-17, 21, 24, 48, 80-81.

¹¹ Tamże, k. 15-16, 24, 47, 80, 93,118-119,130-131.

nie było z Sziszowem. Zanim zaczął pracę w Królestwie Polskim był zatrudniony w Wilnie w instytucji zarządzanej przez Gołowina. Gdy Gołowin został gubernatorem suwalskim na wakujące stanowisko szefa powiatu polecił Sziszowa. Butkiewicz został nim natomiast w nagrodę za udział w stłumieniu powstania styczniowego. Gubernator Medem zawiadamiał go z kolei, że mianował na stanowisko naczelnika powiatu von Kleista, ponieważ polecił go jego przyjaciel Tajny Radca Treblowski¹².

W swoich opiniach dotyczących działalności kierowników powiatów szefowie guberni podnosili także znaczenie ich stanu zdrowia, kondycji fizycznej i wieku jako ważnych czynników rzutujących na właściwe podejmowanie przez nich decyzji i zarządzanie tym szczeblem administracji terytorialnej. 5 naczelników było przez długi okres czasu chorych a kilku leczyło się permanentnie z powodu różnego rodzaju schorzeń i dolegliwości. Kowalewskij od wielu lat chorował na gruźlicę i jak pisał gubernator kielecki „każdego dnia oczekiwał śmierci”. Chory na tą chorobę był także Żegliński. Długo chorowali również Zacharow i Dobrorolski, Ten drugi zmarł w 1884 r. Stan zdrowia młodego naczelnika powiatu sandomierskiego Drizena również nie był najlepszy. Od wielu lat leczył się on na różnego rodzaju dolegliwości z powodu przebytych chorób. Kilku naczelników powiatów natomiast sprawowało ten urząd przez wiele lat i osiągnęło podeszły wiek. Zdaniem gubernatorów z tego powodu większość z nich nie zarządzała już nimi z taką energią jak na początku swojej kariery zawodowej. Wiek starczy osiągnęli między innymi: Zacharow, Oriel, Jemcow, Butkiewicz, Iwanow. Tego ostatniego naznaczono szefem powiatu gostynińskiego w wieku 62 lat¹³. Kierownicy guberni informowali go także o różnego rodzaju problemach występujących w życiu osobistym i rodzinnym naczelników powiatów. Większość z nich posiadała na swoim utrzymaniu liczne rodziny a niekiedy dodatkowo jeszcze innych najbliższych jej członków. 8 dzieci mieli Wielkopolskij i Iwanow, 6- Sziszow, 5- Mujew, Szmidt, Goliachowskij, Jakowlew, Tomilin., Grigorowicz, 4- Żurakowskij, Andriejew, Durnowo, Stiecienko, Sziman, Kobyleckij a 3- Kwarnberg, Kosteckij, Funk, Szulgin, Trzeciak i Nikitin. Utrzymanie rodziny a zwłaszcza edukacja dzieci pochłaniały znaczne kwoty pieniężne. Z tej przyczyny część z nich żyło skromnie, oszczędzając na czym tylko było można zwłaszcza, że z roku na rok ceny towarów żywnościowych stale rosły. Jak zaznaczali gubernatorzy „w biedzie” egzystowali Pieczienko, Stiecienko, Gubanijew, Durnowo, Lichaczewskij, Żegliński, Iwanow. Niektórzy spośród nich w celu zapewnienia godnego życia rodzinie (naprzykład Stiecienko i Pieczienko) zaciągnęli pożyczki u obywateli Królestwa Polskiego przede wszystkim żydowskiego pochodzenia i mieli trudności w ich terminowym spłaceniu¹⁴.

Kilku naczelników natomiast wykorzystało swoją pozycję zawodową i zajmowane stanowisko do wzbogacenia się. Niektórzy z nich osiągnęli ten cel nie naruszając obowiązującego prawa pozostali natomiast obchodząc przepisy bądź też świadomie je łamiąc. Kowalewskij dorobił się znacznego majątku umiejętnie lokując przy pomocy

¹² Tamże, k. 23, 46-47, 59, 92- 93, 96, 130 – 131.

¹³ Tamże, k. 71, 79, 129 -130. Gubernator kielecki podkreślał, że zły stan zdrowia Kowalewskiego był spowodowany hulastycznym trybem życia jakie prowadził w młodości. Z powodu przebytych chorób stracił ponadto wzrok w jednym oku.

¹⁴ Tamże, k. 60, 92, 96, 102, 129-132, 131-132,

swojego sąsiada szlachcica Leśniewskiego posiadane środki finansowe w różne projekty inwestycyjne. Znaczne sumy pieniężne w wyniku realizowania różnych przedsięwzięć o charakterze gospodarczym uzyskali także Czapłygin i Kotow. Sporych rozmiarów majątek zgromadził ponadto Kaszerininow. Gubernator piotrkowski Zinowiew zawiadamiał Hurkę, że uzyskał go „z dochodów klasztoru jasnogórskiego”. Przeprowadzone rewizje i kontrole nie wykazały jednak nadużywania przez Kaszerininowa władzy bądź też naruszenia regulacji prawnej. Dużą przedsiębiorczością w powiększaniu posiadanych zasobów finansowych wykazał się zwłaszcza Uszakow. Przy pomocy powiatowych służb budowlanych wybudował duży dom i wynajmował w nim mieszkania. Po pożarze w 1881 roku w Szczucinie budynku, w którym był zlokalizowany urząd powiatowy część pokoi tego swojego nowego domu wynajął temu urzędowi a pozostałe pomieszczenia oddał do dyspozycji za znaczną odpłatnością kierownikowi arestru śledczego. Podczas kontroli działalności urzędów gminnych powiatu szczucińskiego okazało się natomiast, że Uszakow dobrowolnie, ale niezgodnie z obowiązującym prawem, wpłacił znaczne sumy swoich pieniędzy na gminne konta oszczędnościowe i uzyskiwał z tego tytułu spore odsetki. Również Łojko znacznie powiększył posiadane zasoby finansowe podczas zajmowania posady naczelnika powiatu. Spora ilość poszlak świadczyła, że dorobił się majątku w nieuczciwy sposób. Przeprowadził operacje finansowe jednak tak sprytnie a zarazem skutecznie, iż nie można było jemu udowodnić naruszenia przepisów prawa. Gubernatorzy informowali również, że Statkiewskij i Deboli w swojej działalności koncentrowali się przede wszystkim na realizacji swoich spraw zwłaszcza gospodarczych i wydawali w miesiącu więcej pieniędzy niż otrzymywali poborów. Szef kaliskiej guberni zawiadamiał generała – gubernatora warszawskiego, że ujawniono 2 przypadki nadużycia posiadanej władzy przez Statkiewskiego. Deboliego obwiniano natomiast o przyjmowanie łapówek. Nie zdołano jednak udowodnić jemu tego procederu¹⁵.

W sporządzonych ocenach naczelników powiatów zwracali także uwagę na ich niewłaściwe postawy a zwłaszcza na nieprawidłowości i uchybienia w zakresie przyjętych i obowiązujących zasad moralnych i etycznych. 2 zarządców powiatów (Pieczienko i Bułdakow) nie mieszkano ze swoimi małżonkami i nie interesowało się ich losem. Czapłygin znęcał się psychicznie i fizycznie nad członkami swojej rodziny. Oriel z kolei miał nieślubne dzieci z „prostą” dziewczyną polskiego pochodzenia i nie tylko nie pojął ją za żonę, ale w ogóle nie świadczył żadnych sum pieniężnych na ich utrzymanie. Deboli natomiast uczęszczał często w grach hazardowych a Gubaniejew w polowaniach. Naczelnicy guberni podkreślali również, że co prawda duża grupa osób zajmujących posady kierowników powiatów spożywała alkohol jednak bardzo rzadko w dużych ilościach¹⁶.

W ocenie gubernatora suwalskiego Jewgienija Michajłowicza Subbotkina¹⁷ najlepszym szefem powiatu tej struktury administracyjnej był Goliachowskij. Na tej posa-

¹⁵ Tamże, k. 49, 61, 79, 81, 94- 95, 152, 168-169.

¹⁶ Tamże, k. 60, 80 -81, 92, 152 -153.

¹⁷ A. Górak, J. Kozłowski, K. Latawiec, *Słownik biograficzny gubernatorów i wicegubernatorów w Królestwie Polskim (1867-1918)*, wydanie drugie poprawione i poszerzone, Lublin 2015, [dalej jako: *Słownik biograficzny*], s. 430-432.

dzie sprawdził się znakomicie i sugerował awansować go na wyższe stanowisko. Także Sziszow pomimo, iż był młodym mężczyzną i posiadał tylko wykształcenie uzyskane w rodzinnym domu bardzo dobrze wywiązywał się z powierzonych obowiązków. W stosunku do pozostałych zgłaszał natomiast mniejszego bądź też większego kalibru zastrzeżenia i uwagi. Karmaziński chociaż był dobrym urzędnikiem nie w pełni wiedział jakie zagadnienia należą do jego zakresu obowiązku i je rozumiał. Żurakowski z kolei nie znał wszystkich zasady pracy administracyjnej i właściwie je pojmował. Nie był ponadto jak określił gubernator „sympatyczny” w kontaktach z petentami. Bock natomiast mimo, iż skutecznie zwalczał korupcję w powiecie i uczciwie realizował zadania nie opanował dobrze najważniejszych zagadnień z zakresu administracji. Z kolei Kwarnberg często postępował „lekkomyślnie” a Mujew miał „słaby charakter i ciężko” realizował niektóre sprawy. Poinformował ponadto, że w 1884 roku zwolnił z zajmowanego stanowiska Polańskiego, niejednokrotnie podejrzewanego o nadużycie władzy i korupcję. W 1882 roku wszczęto w stosunku do z niego z tych powodów śledztwo. Udowodniono Polańskiemu różnego rodzaju nieprawidłowości i zaniedbania jakich się dopuścił podczas prowadzonego w tym roku poboru do wojska co było głównym powodem odwołania go z posady.¹⁸

Zdaniem gubernatora łomżyńskiego Dmitrija Fiodorowicza Moskwina¹⁹ najlepszymi naczelnikami tej guberni był Lustich i pomimo licznych zastrzeżeń Uszakow. W stosunku do pozostałych wysuwał różnego rodzaju uwagi i zastrzeżenia. W znikomym stopniu znali zagadnienia administracyjne Malewanow i Sadowskij a Łojko niewłaściwie odnosił się do swoich obowiązków. Sporo błędów popełniał w swojej działalności natomiast Suchanow. Najniższe noty gubernator wystawił Liszewowi i Bułguczewowi. W jego opinii ten drugi w ogóle nie powinien nadal zajmować tej posady i pomimo że mianowano go szefem powiatu w 1867 roku w okresie 16 lat nie zapoznał się w dostatecznym stopniu z zasadami administracyjnej działalności i nie rozumiał swoich obowiązków²⁰.

W opinii gubernatora kaliskiego Michaiła Pietrowicza Daragana²¹ największymi sukcesami w pracy mogli się pochwalić 2 naczelnicy: Lenow i Piecienko oraz z pewnymi zastrzeżeniami Butkiewicz. Wszyscy trzej byli zdolnymi i pracowitymi kierownikami powiatów i wykazywali wiele taktu politycznego w swojej działalności. W stosunku do pozostałych zgłosił kilka zastrzeżeń. Snoskariew i Bukar nie byli zdolnymi urzędnikami, chociaż starali się uczciwie i prawidłowo wypełniać swoje zadania. Jakowlew natomiast jak napisał „był bojaźliwym i nie bardzo mądrym”. W 1883 roku obwiniono go o zamianę przemyconego towaru. Zdaniem gubernatora został wplątany w ten incydent z powodu nieznamości ciążących na nim obowiązków. W jego ocenie spośród wszystkich naczelników powiatów najgorsze wyniki w pracy zanotował Statkiewskij, który w minimalnym stopniu spełniał wymogi jakie powinna posiadać osoba zajmująca tą posadę. Pisał z rozbijającą szczerością, że w ogóle jemu

¹⁸ ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 7 – 35.

¹⁹ *Słownik biograficzny*, s. 322-324.

²⁰ ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 44- 55.

²¹ *Słownik biograficzny*, S. 128-133.

nie ufa a dotychczasowe efekty jego pracy udowadniają, iż nie jest zdolny do dalszego kierowania powiatem. Zwierzchnik guberni kaliskiej informował także Hurkę, że nie dokonał pełnej oceny działalności Snoskariewa, gdyż w 1884 roku został on przeniesiony na stanowisko policmajstra miasta Charkowa²².

Z kolei w opinii gubernatora Arkadija Michaiłowicza Tołoczanowa²³ najlepszymi naczelnikami powiatów tej guberni spośród osób zajmujących przez okres kilku lat tą posadę byli Zacharow i Trockij. Spośród natomiast kierujących powiatami przez krótki okres czasu Nowickij, Pieńkoślawskij i Drizen. Chwalił zwłaszcza Pieńkoślawskiego za utrzymanie należytego porządku w zarządzanej przez niego jednostce administracyjnej. Zastrzeżenia dotyczące realizacji działalności zawodowej zgłaszał natomiast jedynie w stosunku do Kotowa i Michalenki. Jego zdaniem Kotow nie posiadał zdolności administracyjnych, chociaż starał się jak najlepiej wykonywać powierzone jemu zadania. Działalność Michalenki wzbudzała natomiast w nim sporo wątpliwości. W związku z powyższym z dużym sceptycyzmem podchodził do zagadnienia dotyczącego dobrego zarządzania przez niego tą strukturą administracyjną w przyszłości.²⁴

W ocenie gubernatora kieleckiego Aleksandra Nikiticza Leszczowa²⁵ najlepiej z powierzonych obowiązków ze wszystkich naczelników powiatów tej guberni wywiązywał się Tomilin. W stosunku do pozostałych szefów powiatów zgłaszał różnego rodzaju uwagi. Jego zdaniem Oriel z roku na rok pomimo posiadanego dużego doświadczenia administracyjnego coraz gorzej zarządzał tą jednostką administracyjną. Kowalewskij natomiast chociaż jak informował był człowiekiem rozumnym i bystrym to jednak grubiańskim i bezceremonialnym. Nie zawsze kierował również pracą urzędu we właściwy sposób. Gubernator zaznaczał, że otrzymał wiele informacji i donosów o nadużywaniu posiadanej przez niego władzy, ale żeby udowodnić ich prawdziwość należało zastosować inne niż dotychczas przyjęte metody i środki weryfikacji podjętych przez niego decyzji. Negatywnie wyrażał się ponadto o umiejętnościach administracyjnych Czapłygina i Kosteckiego. Nie dokonał natomiast oceny działalności 2 naczelników Dobrorolskiego i Aleszki. Pierwszy z nich zmarł w 1884 roku w trakcie pracy. Z kolei drugi został przeniesiony ze stanowiska naczelnika powiatu w guberni łomżyńskiej na taką samą posadę do kieleckiej i trudno było w okresie kilkumiesięcznej jego działalności obiektywnie i kompleksowo ją ocenić²⁶.

W opinii gubernatora siedleckiego Dmitrija Fiodorowicza Moskwina²⁷ najlepszą pracą wykazywali się Gubanijew i Kotow. Pozytywnie wyrażał się także o efektach działalności A.K.Paula. Był on co prawda naczelnikiem powiatu od stosunkowo niedługiego czasu, ale swoją pracą i uczciwością zarekomendował siebie z jak najlepszej strony. Za dobrego urzędnika uważał również Durnowa. W stosunku do jego działal-

²² ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 57- 66.

²³ *Słownik biograficzny*, S. 264-266.

²⁴ ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 67 -74

²⁵ *Słownik biograficzny*, S. 258-260.

²⁶ ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 75-85. Gubernator kielecki uważał, że Tomilin byłby lepszym komisarzem do spraw włościańskich, niż naczelnikiem powiatu. Tomilin chciał natomiast pracować w sektorze przemysłowym. k.82.

²⁷ *Słownik biograficzny*, S. 322-324.

ności zgłaszał jednak jedną uwagę. Często zdarzało się, że formułował swoje decyzje, oceny czy też wnioski w sposób niezrozumiały co rodziło różnego rodzaju komplikacje. Wobec pozostałych naczelników tej guberni kierował szereg zarzutów. Jego zdaniem nie był dobrym zarządcą tej struktury administracyjnej Lichaczewskij chociaż zapoznawał się szybko z zagadnieniami administracyjnymi i uzyskiwał na tym polu znaczne postępy. Zgłoszono wiele skarg na sposób rozpatrywania przez niego spraw, gdy był naczelnikiem powiatu łukowskiego i z tego powodu przeniesiono go na to samo stanowisko do powiatu garwolińskiego. Szulgin także nie w pełni „dawał sobie radę” w roli kierownika powiatu garwolińskiego. Przeniesiono go więc na miejsce Lichaczewskiego do powiatu łukowskiego. W tej nowej jednostce administracyjnej przy dużej pomocy pomocnika do spraw administracyjnych swoje zadania wykonywał już znacznie lepiej niż w poprzedniej. Tym niemniej zgłoszono wiele uwag do jego pracy i wszczęto śledztwo dotyczące realizowanych zadań. Z tej przyczyny został czasowo odsunięty od powierzchni jemu posady. Żylin zarządzał natomiast powiatem tylko na ocenę dostateczną i nie uzyskał zakładanych efektów w procesie zjednoczenia unitów z cerkwią prawosławną. Z kolei Andriejew był uczciwym „czynownikiem” ale mało energicznym i nie umiał zachować właściwego dystansu w stosunku zarówno do pententów jak i urzędników w procesie realizacji spraw²⁸.

Gubernator lubelski Leonid Siergiejewicz Stamierow²⁹ pozytywnie oceniał działalność 4 naczelników powiatu: Grigorowicza, Kiryłowicza, Wasiliewa i Trzeciaka. Chwalił zwłaszcza szczególnie Wasiliewa za energiczną działalność na tym stanowisku a Trzeciaka za „zaprowadzenie porządku” w powiecie hrubieszowskim. Pozytywnie wyrażał się także o dokonaniach administracyjnych Kobyleckiego i Paula pomimo ich niewielkiego stażu pracy na tej posadzie. W stosunku do pozostałych 3 naczelników powiatów miał kilka uwag dotyczących ich działalności merytorycznej. Kisielew starał się jak najlepiej wykonywać swoje obowiązki, ale nie wykazywał się właściwą energią w procesie ich realizacji oraz inicjatywą w zakresie usprawnienia funkcjonowania powiatowych struktur administracji. Jemcow z kolei chociaż dobrze wywiązywał się z zadań to koncentrował się przede wszystkim na sprawach dotyczących klasy chłopskiej a mało uwagi poświęcał innym klasom i grupom społecznym Królestwa Polskiego. Wielikopolskij był natomiast dobrym i doświadczonym administratorem, lecz jak napisał gubernator „bałaganiarzem” i z tej przyczyny w prowadzonej dokumentacji spraw stwierdzono wiele różnych nieprawidłowości. Informował ponadto Hurkę, że odwołał z zajmowanego stanowiska naczelnika powiatu zamojskiego Czajkowskiego z powodu licznych uchybień i zaniedbań jakich się on dopuścił podczas przeprowadzonego poboru do armii rosyjskiej w 1883 roku³⁰.

Gubernator warszawski Nikołaj Nikołajewicz Medem³¹ w przeciwieństwie do większości pozostałych szefów tych jednostek administracyjnych, związłe tylko w

²⁸ ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 89-110. Gubernator informował szczerze Hurkę, że główną przyczyną przeniesienia Lichaczewskiego do powiatu garwolińskiego był jego konflikt z oficerem żandarmerii, natomiast Szulgina nierealizowanie decyzji zarządu gubernialnego.

²⁹ *Słownik biograficzny*, S. 410-413.

³⁰ ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 111 - 123.

³¹ *Słownik biograficzny*, S. 303-307.

kilku słowach scharakteryzował działalność podległych jemu szefów powiatów. Jego zdaniem najlepiej wywiązywało się z powierzonych obowiązków czterech naczelników: von den Brinken, Kruzensztern, Litke i Stiecienko oraz częściowo von Derfelden. Wszyscy byli uczciwymi urzędnikami realizującymi zadania w sposób zgodny z zaleceniami władz carskich i w wyznaczonych terminach. Medem wysoko oceniał zwłaszcza von Brinkena za realizowanie spraw z rozmysłem i właściwym taktem a Litiego za „znakomite władani piórem”. Żałował natomiast szczególnie, że z zajmowanego stanowiska zrezygnował Kruzensztern. Cenił jego umiejętności zawodowe i namawiał go do zmiany decyzji. Kruzensztern odziedziczył po śmierci rodziców majątek o wartości około 50 tysięcy rubli i wołał jednak samodzielnie nim zarządzać niż oddać go w dzierżawę. Medem pozytywnie oceniał również działalność 3 naczelników (Putiaty, von Kleista, Baggowuta) zajmujących tą posadę przez stosunkowo krótki okres czasu od 1 do 2 lat łącznie. Zastrzeżenia kierował pod adresem tylko trzech. W jego opinii Makiedoński pomimo, że był bardzo dobrym prawnikiem oraz uczciwym i pracowitym to jednak nie posiadał „lotnego umysłu” i dostatecznego taktu w rozwiązywaniu spraw. Z kolei Żegliński, którego cenił za uczciwość i zdolności administracyjne cechował „nieużyty” charakter i zapalczywość. Z tego powodu był zniechęcony przez wszystkie klasy polskiego społeczeństwa jak również przez Rosjan. W jego opinii Iwanow był natomiast mało operatywnym urzędnikiem³².

Gubernator piotrkowski Nikołaj Aleksiejewicz Zinowiew³³ podobnie jak warszawski w kilku zaledwie słowach dokonał oceny każdego z podporządkowanych jemu naczelników powiatów. Najwyżej oceniał pracę Wwiedeńskiego, Schmidta oraz Kaszerinowa. Wszyscy trzej byli bardzo dobrymi urzędnikami niemal wzorowo wykonującymi swoje obowiązki. Do pracy pozostałych szefów powiatów miał szereg uwag. Nikitin pomimo, iż dobrze znał administracyjne zagadnienia aktotwórcze to jednak jego działalność miała charakter czysto kancelaryjny. Sziman i Sokołow cechowali się natomiast ograniczonymi zdolnościami umysłowymi a Sokołow dodatkowo tylko dostatecznymi umiejętnościami administracyjnymi. Z kolei Kwarnberg często popełniał różnego rodzaju błędy w rozpatrywanych sprawach a von Burmeister był niedostatecznie aktywnym w zarządzaniu powiatem oraz mało zdolnym urzędnikiem³⁴.

Zdaniem gubernatora płockiego Siergieja Iwanowicza Tołstoja³⁵ spośród wszystkich kierowników powiatów tej struktury administracyjnej na najwyższe noty zasłużyli Sołncew, Łabudziński, Gołyński i Bułdakow. Szczególnie słowa uznania kierował pod adresem naczelnika powiatu płockiego Sołncewa. Z zawodu był on lekarzem i swoimi działaniami usprawnił działalność komisji poborowych oraz kontrolę pracy lekarzy podczas przeprowadzanego poboru do wojska w tym powiecie. Chwalił również za osiągnięte wyniki w pracy Gołyńskiego, który swoimi decyzjami szybko wprowadził porządek w działalności wszystkich wydziałów urzędu powiatowego. W wielu wypadkach jednak w celu jak pisał „przypodobania się i załatwienia oso-

³² ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. к. 124- 127.

³³ *Słownik biograficzny*, 502-506.

³⁴ ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 159 – 169.

³⁵ *Słownik biograficzny*, S. 467-470.

bom spraw pozytywnie” ugodowo je załatwił. Tołstoj wyrażał się również w samych superlatywach o działalności Antonikowskiego. Podkreślał jednak, że co prawda ze swoich zadań wywiązywał się znakomicie, ale był urzędnikiem niedostępnym dla interesantów i nieporadnym. Najwięcej krytycznych uwag dotyczyło działalności 2 naczelników powiatów Wołkowa i Deboliego. Wołkow był doświadczonym administratorem, ale posiadał „słaby” charakter. Mianowano go naczelnikiem powiatu rypińskiego, jednego z najbardziej jak się wyraził gubernator „zapuszczonych” ale nie zdołał wprowadzić w nim należytego porządku. Przeniesiono go więc na taką samą posadę do powiatu sierpeckiego w którym sprawy były bardzo dobrze prowadzone. Deboli natomiast starał się jak najlepiej kierować działalnością powiatu, lecz niewielkie doświadczenie administracyjne sprawiało, że nie miał znaczących osiągnięć w tym zakresie³⁶.

Spośród wszystkich naczelników powiatu pozytywnie ocenionych za uzyskane znaczące sukcesy w pracy, gubernatorzy sugerowali 6 (Goliachowskiego, Sołncewa, Grigorowicza, von den Brinkena, Łabudzińskiego, Wwiedeńskiego) awansować na wyższe stanowisko. Z tej ich ilości tylko 2 (Łabudzińskiej, Sołncew) zostało nominowanych przez Hurkę na wicegubernatorów w Królestwie Polskim. Należy podkreślić także, że generał – gubernator warszawski wykorzystał przekazane przez nich informacje o pracy kierowników powiatów do usprawnienia działalności powiatowego szczebla administracyjnego. Kilku naczelników powiatów, których działalność została bowiem negatywnie oceniona oraz pod ich adresem skierowano poważne zastrzeżenia zostało przez niego usuniętych z tej posady. Skorzystał także z sugestii gubernatorów, że nie powinni oni długie lata zajmować tego stanowiska w jednym powiecie. Od połowy lat 80 – tych XIX wieku częściej niż poprzednio przenoszono naczelników powiatów z tej jednej jednostki administracyjnej do innej na tą samą posadę. Zaznaczyć ponadto należy, że podobnie jak Hurko również jego następcy na tym stanowisku zobowiązywali gubernatorów do sporządzania oceny działalności podporządkowanych im urzędników. I chociaż w większości przypadków były to subiektywne opinie szefów guberni dotyczące pracy kierowników powiatów tym niemniej jednak przekazywały wiele ciekawych informacji i spostrzeżeń w zakresie wielu zagadnień które mogli wykorzystać, żeby lepiej i dokładniej zapoznać się z działalnością aparatu administracyjnego Królestwa oraz dokonywać różnych zmian w tym także kadrowych.

³⁶ ГАРФ, фонд 215, опис 1, дело 2026, л. 148 – 158. Z nieznaney przyczyny gubernator nie ocenił działalności naczelnika powiatu płońskiego.

Aneks

Wykaz naczelników powiatów Królestwa Polskiego poddanych ocenie w 1884 roku

Gubernia kielecka

1. Kowalewski Aleksandr Iwanowicz, naczelnik powiatu kieleckiego od 28.05.1881 do 06.11.1884 r.
2. Oriel Andriej Władimirowicz, naczelnik powiatu miechowskiego od 01.01.1867 do 29.01.1887r.
3. Tomilin Walerian Aleksandrowicz, naczelnik powiatu jędrzejowskiego od 13.08.1879 do 16.12.1884 r.
4. Kosteckij Nikandr Nikołajewicz, naczelnik powiatu pińczowskiego od 15.10.1874 do 20.12.1884 r.
5. Czapłygin Paweł Iwanowicz, naczelnik powiatu olkuskiego od 16.08.1879 do 01.11.1884 r.
6. Dobrorolskij Władimir Aleksandrowicz, naczelnik powiatu stopnickiego od 01.01.1867 do 08.02.1884 r.- zmarł
7. Aleszko Awksientij Jakowlewicz, naczelnik powiatu włoszczowskiego od 04.01.1884 do 16.12.1884 r.

Gubernia łomżyńska

1. Liszew Nikołaj Aleksandrowicz, naczelnik powiatu łomżyńskiego od 02.05.1874 r.
2. Lustich (Lüstich?) Emilij Eduardowicz, naczelnik powiatu ostrołęckiego od 26.08.1883 r.
3. Malewanow Lew Władimirowicz, naczelnik powiatu makowskiego od 25.01.1882 r.
4. Łojko Ignatij Nikołajewicz, naczelnik powiatu ostrowskiego od 15.05.1873 r.
5. Bułguczijew Aleksiej Mussa, naczelnik powiatu pułtuskiego od 26.07.1876 r.
6. Sadowskij Adrian Wasilewicz, naczelnik powiatu mazowieckiego od 21.12.1881 r. do 01.07.1887 r.
7. Uszakow Konstantin Siemienowicz, naczelnik powiatu szczucińskiego od 04.04.1877 r.
8. Suchanow Nikołaj Nikołajewicz, naczelnik powiatu kolnieńskiego od 17.12.1882 r. do 01.11.1886 r.

Gubernia lubelska

1. Grigorowicz Iwan Daniłowicz, naczelnik powiatu lubelskiego od 02.10.1878 r.
2. Kobyleckij Orest Michajowicz³⁷, naczelnik powiatu biłgorajskiego od 01.05.1884 do 04.02.1889 r.
3. Kiriłowicz Aleksandr Aleksiejewicz, naczelnik powiatu nowoaleksandryjskiego od 17.03.1882 do 27.06.1894 r.
4. Jemcow Adrian Denisowicz, naczelnik powiatu chełmskiego od 01.01.1867 r.
5. Wasiliew Nikołaj Iwanowicz, naczelnik powiatu janowskiego od 27.04.1870 r.
6. Paul Aleksandr Aleksandrowicz, naczelnik powiatu krasnostawskiego od 30.11.1869 do 26.04.1886 r.
7. Kisieliew Paweł Iwanowicz, naczelnik powiatu lubartowskiego

³⁷ Słownik biograficzny, s. 228-233

8. Czajkowskij Ignatij Matwiejewicz, naczelnik powiatu zamojskiego
9. Trzeciak Walerian Antonowicz, naczelnik powiatu hrubieszowskiego od 30.11.1881 do 04.10.1884 r.
10. Wielikopolskij Nikołaj Iwanowicz, naczelnik powiatu tomaszewskiego

Gubernia kaliska

1. Bukar Stiepan Faddiejewicz, naczelnik powiatu turskiego od 10.06.1881 do 09.02.1896 r.
2. Pieczenko Fiedor Iwanowicz, naczelnik powiatu słupeckiego od 20.10.1883 do 19.10.1893 r.
3. Surmieniew Aleksandr Iwanowicz, naczelnik powiatu sieradzkiego od 09.02.1882 r.
4. Butkiewicz Wiktor Stanisławowicz, naczelnik powiatu łeczyckiego od 16.03.1868 r.
5. Jakowlew Konstantin Pawłowicz, naczelnik powiatu kolskiego od 30.05. 1880 do 05.12.1896 r.
6. Statkiewskij Nikołaj Aleksiejewicz, naczelnik powiatu konińskiego od 01.11.1882 r.
7. Lenow Nikołaj Wasilewicz, naczelnik powiatu wieluńskiego od 19.05.1883 r.
8. Snoskariew Pietr Dmitriewicz, naczelnik powiatu kaliskiego od 20.08.1872 r.

Gubernia plocka

1. Łabudzińskij Dionisij (Denis) Nikołajewicz³⁸, naczelnik powiatu mławskiego od 23.05.1871 do 27.06.1885 r.
2. Bułdakow Siergiej Nikołajewicz, naczelnik powiatu ciechanowskiego od 01.11.1882 do 01 09.1886 r.
3. Deboli Nikołaj Stanisławowicz, naczelnik powiatu lipnowskiego od 29.01.1879 r.
4. Sołncew Aleksandr Andriejewicz³⁹, naczelnik powiatu plockiego od 01.01.1867 do 06.06.1885 r.
5. Gołyńskij Andriej Matwiejewicz, naczelnik powiatu rypińskiego do 26.11.1887 r.
6. Wołkow Jewgienij Andriejewicz, naczelnik powiatu sierpeckiego
7. Antonikowskij Fiodor Grigoriewicz, naczelnik powiatu przasnyskiego od 03.03.1881 r. do 26.11.1887 r.

Gubernia radomska

1. Trockij Konstantin Platonowicz, naczelnik powiatu radomskiego od 03.06.1873 r.
2. Michalenko Wasilij Jefimowicz, naczelnik powiatu kozienickiego
3. Nowickij Fiodor Aleksandrowicz, naczelnik powiatu ilżeckiego
4. Zacharow Wasilij Daniłowicz, naczelnik powiatu opatowskiego od 16.03.1868 do 24.03.1895 r.- zmarł
5. baron Drizen (Driesen?) Michaił Gustawowicz, naczelnik powiatu sandomierskiego
6. Katonow Michaił Lwowicz, naczelnik powiatu opoczyńskiego od 08.04.1881 r.
7. Pieńkosławskij Anton Osipowicz, naczelnik powiatu koneckiego

Gubernia piotrkowska

1. Nikitin Nikołaj Aleksandrowicz, naczelnik powiatu piotrkowskiego od 01001.1867 do 08.01.1902 r.
2. Sziman (Schiman?) Wilhelm Wilhelmowicz, naczelnik powiatu brzezińskiego od 01.05.1868 do 05.05.1887 r.

³⁸ *Słownik biograficzny*, s. 278-284.

³⁹ Tamże, 408-410.

3. Sokołow Aleksandr Nikołajewicz, naczelnik powiatu rawskiego od 11.05.1873 do 06.2.1888 r.
4. von Burmeister Nikołaj Fiedorowicz, naczelnik powiatu łódzkiego od 16.07.1876 do 21.11.1885 r. - zmarł
5. Kwarnberg Władimir Andriejewicz naczelnik powiatu łaskiego od 24.08.1884 do 09.01.1886 r.
6. Szmidt (Schmidt?) Nikołaj Iwanowicz, naczelnik powiatu noworadomskiego od 20.12.1884 do 13.01.1889 r.
7. Kaszerininow Parmen Michaiłowicz, naczelnik powiatu częstochowskiego od 01.01.1867 do 23.03.1886 r.
8. Wwiedeński Nikołaj Aleksandrowicz, naczelnik powiatu będzińskiego od 14.05.1884 do 07.10.1894 r.

Gubernia siedlecka

1. Gubanijew Jepifan Iwanowicz, naczelnik powiatu siedleckiego
2. Andriejew Piotr Wasilewicz, naczelnik powiatu sokołowskiego od 1877r.
3. Kotow Wasilij Ławrientiejewicz,, naczelnik powiatu węgrowskiego od 1884 r
4. Durnowo Piotr Wasilewicz, naczelnik powiatu konstantynowskiego od 1882 r.
5. Paul Aleksand Karłowicz, naczelnik powiatu białskiego od 1883 r,
6. Żylin Wasilij Wasilewicz, naczelnik powiatu włodawskiego od 1876 r.
7. Szulgin Fieliks Nikołajewicz, naczelnik powiatu łukowskiego od 01.01.1878 r.
8. Lichaczewskij Nikanor, naczelnik powiatu garwolińskiego
9. Funk (Funck?) Wasilij Karłowicz, naczelnik powiatu radzyńskiego od 14.05.1884 r.

Gubernia suwalska

1. Mujew Władimir Iwanowicz, naczelnik powiatu suwalskiego od 07.07.1884 r.
2. Goliachowskij Pawiel Nikołajewicz, naczelnik powiatu sejnieńskiego od 01.07.1874 r.
3. von Bock Oskar Reingoldowicz, naczelnik powiatu wołkowyskiego d 23.10.1882 r. do 16.12.1884 r.
4. Żurakowskij Konstantin Stiepanowicz , naczelnik powiatu kalwaryjskiego do 15.12.1884 r.
5. Karmaziński Nikandr Wasilewicz, naczelnik powiatu augustowskiego
6. Sziszow Wasilij Gordyjewicz , naczelnik mariampolskiego powiatu od 23.09.1883 do 26.04.1886 r.
7. Kwarnberg Władimir Andriejewicz, naczelnik powiatu władysławowskiego do 23.08.1884 r.

Gubernia warszawska

1. von den Brinken Karł Artur Karłowicz, naczelnik powiatu warszawskiego od 1874 r.
2. Baggowut Władimir Lieontiewicz, naczelnik powiatu radzyńskiego od 1884 r.
3. Żegliński Modest Osipowicz, naczelnik powiatu grójeckiego od 24.01.1873 r. do 04.02.1889 r.
4. Makiedoński Płaton Nikołajewicz, naczelnik powiatu nowomińskiego
5. Kruzensztern (Kruzenschtern?) Aleksandr Aleksandrowicz, naczelnik powiatu błońskiego od 1875 r.
6. Miasojedow Aleksiej Aleksandrowicz, naczelnik powiatu skierniewickiego od 04.07.1884 r.

7. baron Kleist Gustaw Gustawowicz, naczelnik powiatu łowickiego od 1884 r.
8. Putiato Zacharij Andriejewicz, naczelnik powiatu sochaczewskiego od 06.10.1881. do 13.07.1885 r.
9. Iwanow Nikołaj Fiodorowicz, naczelnik powiatu gostynińskiego od 1883 r.
10. von Derfelden Boris Karłowicz, naczelnik powiatu kutnowskiego od 1872 r.
11. Litke Iwan Mitrofanowicz, naczelnik powiatu włocławskiego od od 1883 r.
12. Stiecienko Aleksandr Iwanowicz, naczelnik powiatu nieszawskiego od 1879 r.

BIBLIOGRAFIA:

Государственный Архив Российской Федерации в Москве, фонд 215, опись 1, дело 2026.

Górak A., Kozłowski J., Latawiec K., *Słownik biograficzny gubernatorów i wicegubernatorów w Królestwie Polskim (1867-1918)*, wydanie drugie poprawione i poszerzone, Lublin 2015.

Górak A., *Organizacja i kancelaria zarządów powiatowych w Królestwie Polskim (1867-1918)*, [w:] *Urzędy władzy, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu etnicznym i kulturowym do roku 1914, Okuninka 10-12 września 2007*, red. H. Gmiterek, J. Łosowski, Lublin 2010, s. 323-388.

Smyk G., *Administracja publiczna Królestwa Polskiego w latach 1864 – 1915*, Lublin 2011.

Wiech S., *Warszawscy generał-gubernatorzy w systemie zarządzania Królestwem Polskim*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. I, red. A. Górak, I. Łuć, D. Magier, Lublin – Siedlce 2008, s. 283-315.